

Välkommen till Rö socken

Illustrationer Caroline R Daag

11 Du är här

Du står nu vid vår åttahundraåriga kyrka och dess klocktorn, som bara är litet över tvåhundra år gammalt. Kyrkan är helgad åt St Olof, den norske kungen som stupade vid Stiklestad år 1030. Läs mer om kyrkan på baksidan av skylten!

Rö är en liten socken, bara 47 kvadratkilometer. Nu bor här omkring 400 personer. När vi var som flest i början av 1900-talet var det nästan 900 innevånare i Rö. När människor började bosätta sig i det som nu är Rö var socknen en ögrupp i skärgården – först omkring Kristi födelse kunde man gå torrskodd till fastlandet. På bronsåldern, runt 1000 år tidigare, fanns här mäktiga hövdingar som lät bygga ståtliga gravrösen på flera ställen i socknen. En lång rad ligger till exempel på bergskammen öster om sjön Jälnan.

På den oroliga folkvandringstiden, 500 – 600 år efter Kristus, byggdes det hittills största byggnadsverket i Rö – fornborgen på Gårdstensberget. Man släpade upp omkring 3000 ton sten dit, byggde en hög mur och satte en palissad av stockar ovanpå. Hit flydde folk när fiender närmade sig på de långsträckt vägar – för på den tiden kunde man segla nästan ända fram till Rö.

Det blev med tiden lugnare i trakten, vattnet sjönk tillbaka ännu mer och på vikingatiden hade alla våra byar redan grundats. Från början var det självägande bönder som byggde byarna och odlade upp mark. Det var först på medeltiden som gårdar började komma i adelsmännens ägo. Adeln var befriad från skatt mot att de bekostade en ryttare med vapen och rustning till armén, men efter hand glömdes den gentjänsten bort. Även kyrkans män var befriade från skatt och hade också rätt att själva utkräva skatt från församlingsborna, en tändel av deras inkomster skulle prästerskapet ha.

Vid reformationen på 1540-talet togs kyrkans beskattningsrätt bort. Staten tog hand om kyrkoskatten utom den tredjedel som gick till församlingsprästerna. Ändå hade staten kronisk brist på pengar och delade ut kronans gårdar och rätten till skatten till sina ämbetsmän i stället för lön, och så kom allt fler gårdar i adelns ägo. När det var som värst gick 2/3 av all skatt som bönderna i Rö betalade till tre adliga godsägare: Ägarna till Näs, Ticksta och Beatebergs herrgårdar.

I slutet av 1600-talet genomförde Karl XI reduktionen. Kronan tog tillbaka alla gårdar som någon gång tillhört staten; de rikaste och mäktigaste av adelsmännen blev i stort sett ruinerade av detta. Det kan vara att de fått sina egendomar på tvivelaktiga grunder, men reduktionen i sig var också ett stort rättssvengrepp. Men det gagnade dock Sverige som nation.

Näs, Beateberg och Ticksta var alla säterier, d.v.s. herrgårdar med särskilt förmånliga skatteregler. Näs förlorade säterifriheten på 1680-talet och Kronan tog tillbaka gården och alla mindre gårdar som lytt under Näs. Näs och Lisinge blev sedan rusthåll, d.v.s. gårdar som höll en ryttare för armén i stället för att betala skatt. Beateberg och Ticksta fick leva kvar som säterier, men undan för undan försämrades deras förmåner för att helt upphöra kring sekelskiftet 1900.

Gullsten

Rö station

Näs

Beateberg

Sveden

Lovisedal är en annan sorts herrgård, den grundades inte förrän i början av 1800-talet, när det varit förbjudet att grunda nya säterier över hundra år. Lovisedal bildades genom att ägarna till Beateberg slog ihop mark som tillhört olika underlydande gårdar och byggde en ny huvudbyggnad där.

Under lång tid byggdes torp på herrgårdarnas ägor, där torpare fick bo och odla en liten åkerplätt mot att de gjorde dagsverken på herrgården. Genom tiderna har det funnits ett femtiotal torp i Rö, de flesta är nu försvunna utan spår. I början av 1800-talet började torpen att överges och torparna blev i stället stattare, som ofta bodde i undermåliga hus nära herrgården. De hade lön i form av naturprodukter och någon liten slant i kontanter. Statarsystemet upphörde 1945, men då hade det varit under avveckling sedan 1900-talets början.

Under 1800-talets sista decennier började allt mer jord att styckas av från de gamla gårdarna och bildade egna fastigheter, där även mindre förmöget folk kunde bli självägande. Ofta räckte de små fastigheterna inte till för att försörja en familj, men både det växande näringslivet och samhällets allt större behov av tjänstemän av olika slag gjorde dock att man kunde dryga ut inkomsterna.

Järnvägen mellan Stockholm och Rimbo invigdes 1885, med en station i korsningen av Sofielundsvägen och Rö stationsväg. Under många år var järnvägen Rös viktigaste kommunikationsmedel, där varor kunde skickas till Stockholm och säljas. Under 1930-talet gjordes sedan viktiga infrastruktursatsningar, vägarna till Rimbo, Norrtälje och Stockholm rustades upp och rätades ut. Post, elektricitet och telefon kom till socknen. Med bättre vägar började också järnvägen att förlora sin betydelse, efter hand tog vägtransporterna över och 1981 lades järnvägen genom Rö ned. Man kan dock fortfarande gå bekvämt på banvallen mellan Rimbo och Kärsa, där Roslagsbanans ändstation är i dag. En diskussion om att sätta järnvägen i stånd igen har pågått i många år och pågår än.

Under många decennier kännetecknades Rö av utflyttning och försvunnen service. När motorvägen mellan Söderhall och Norrtälje byggdes på 1980-talet hamnade Rö på allvar vid sidan av allfarvägen. Men det kan vara på väg att vända – rimligt pendelavstånd och goda kommunikationer till Stockholm, Norrtälje, Arlanda och Uppsala gör att folk flyttar hit, ny bebyggelse planeras och Rö kan gå mot en ny storhetstid.

Tablan är uppsatt av Rö hembygdsförening med bidrag från Näs gård, Roslagens sparbank och Norrtälje kommun.

Vill Du veta mer om Rö, så besök vår virtuella hembygdsgård på Internet!
Adressen är <http://www.rosocken.se>

Sevärdheter i Rö

- Gårdstensberget Här ligger fornborgen Gullsten, byggd för 1500 år sedan.
- Motorbanan Motorbanan anlägdes av rallylegendaren Björn Waldegård (1943-2014).
- Eke En av de gamla byarna i Rö – 5 gårdar.
- Risby En av de gamla byarna i Rö – 3 gårdar.
- Järnvägsstationen Här låg Rö järnvägsstation 1885 – 1981.
- Nibble En av de gamla byarna i Rö – 2 gårdar varav en blev prästgård på 1800-talet.
- Ticksta Ett av Rös tre säterier – från början en by med 3 gårdar.
- Röbacka kvarn Här fanns en kvarn och en säg från 1800-talets början till 1946, de revs på 1990-talet.

- Fattighuset
- St Olofsgården
- Kyrkan
- Härsby
- Byle
- Näs
- Dragontorpet
- Väsby

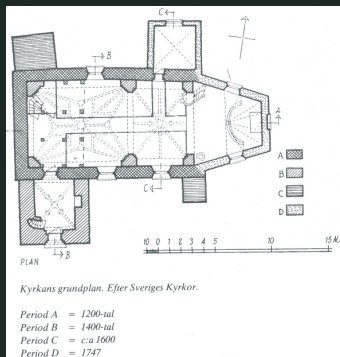
- Rös fattighus finns kvar, fast nu kallas det Åkerbo. 1929 flyttade det sista "fattighuset" härifrån.
- Rös folkskola från 1903 till 1960, nu församlingsgård.
- Gråstenskyrka från 1200-talet med bevarade kalkmålningar.
- En av de gamla byarna i Rö – 3 gårdar.
- Ensamgård - hus som antagligen byggdes på 1600-talet finns kvar.
- Först en by med 2 gårdar, säteri på 1600-talet, sedan rusthåll för kavalleriet.
- Här bodde draken för Näs' rusthåll.
- En av de gamla byarna i Rö – 3 gårdar.

- Lisinge Ensamgård – det andra rusthåll i Rö. Draken bodde i "Torpet" nära gränsen till Närtuna.
- Näs säg och kvarn Här låg en säg och kvarn som föregick Röbacka kvarn.
- Lovisedal Herrgård, byggd på 1820-talet.
- Bronsåldersrosena Gravrösen över stormän på bronsåldern, då Rö var en ögrupp i skärgården
- Beateberg Rös tredje säteri, bildat av Gabriel Bengtsson Oxenstierna på 1600-talet av flera byar och gårdar i trakten.
- Beateberg En av de gamla byarna i Rö – köptes av Gabriel Bengtsson Oxenstierna på 1600-talet och lades in i Beateberg.
- Sveden Ett av Rös många försvunna torp låg här.

Rö kyrka

Kyrkans interiör före 1950 års renovering. Notera t ex korfönstret, som murades igen då Kristusfiguren som byttes ut mot det stora krucifixet, Madonnan och S:t Olof har kommit ned från vinden. Det Sölverbergska begravningsvapnet sitter här på sin ursprungliga plats. Bilden är tagen 1936.

Kyrkans grundplan. Efter Sveriges Kyrkor.

Period A = 1200-tal
 Period B = 1400-tal
 Period C = ca 1600
 Period D = 1747

Plan över kyrkan med byggnadsskedena markerade.

Rö kyrka nämns först i ett dokument från Vårfruberga kloster utanför Strängnäs, daterat 1257 och bevarat i en avskrift från 1500-talet i Uppsala Universitetsbibliotek. Den nuvarande stenkyrkan är från 1200-talets slut, och föregicks troligen av en träkyrka.

Av en anteckning från 1675 vet vi att kyrkan liksom många andra var helgad åt S:t Olof. Bland kyrkans klenoder finns medeltida bilder av Madonnan och S:t Olof, som fortfarande finns kvar.

På 1200-talet förefaller Rö ha varit en självständig församling, men redan i början av 1300-talet blev församlingen annexförsamling till Rimbo och var det ända in på 1900-talet.

Stenkyrkan hade ursprungligen en rektangulär plan med en tillbyggd sakristia på norra sidan. Taket var mycket brant, 2½ meter högre än i dag, och invändigt fanns inga valv.

Omkring 1475 uppfördes valven i kyrkan, kalkmålningarna i valven och på väggarna tillkom och vapenhuset byggdes.

Någon gång omkring år 1600 skadades kyrkan så svårt av en eldsvåda att man blev tvungen att bygga de massiva strävpelarna i nordvästra och sydöstra hörnen för att stötta upp väggarna.

Under 1600-talet och början av 1700-talet förföll kyrkan allt mer – i en besiktningsrapport från 1733 berättas att väggarna lutade åt alla håll, valven hade satt sig och spåntaket var helt ruttet.

Trots kyrkans bedrövliga tillstånd hade man inte råd att reparera den. 1736 fick man rikskollekt, men den räckte inte tillnärmelsevis för reparationen. 1744 hade det gått så långt att man frågade Rööborna om de kunde tänka sig att överge kyrkan och gå till Rimbo i stället. Svaret blev ett bestämt nej, trots att många ansåg att det var livsfarligt att fira gudstjänst där.

Samma år erbjöd sig friherre Erik Mattias von Nolcken på Ticksta att ersätta den lutande östgaveln med ett nytt kor mot att han fick en grav i kyrkan. 1745 fick man också stiftskollekt, ombyggnaden påbörjades 1747 och blev mycket omfattande: östra gaveln ersattes av von Nolckens nya kor, sakristian revs och byggdes upp på nytt, kyrkans gavlar sänktes, väggarna stöttades med genomgående järnankare, golvet och taket lades om, valven lagades och hela kyrkan målades om ut- och invändigt.

Det var då man målade över de medeltida kalkmålningarna och bar upp helgonbilderna på vinden - de sista spåren av den katolska tiden försvann, men någon gång före 1936 kom de till heders igen.

1950 gjordes en ny stor renovering: man murade igen korfönstret, tog fram och konserverade de medeltida kalkmålningarna och bytte ut det mesta av inredningen; bänkar, predikstol och altartavla.

Genom tiderna har bänkarna och predikstolen då och då målats om, men vid renoveringen 1950 tog man åter fram de gamla färgerna, så i mycket är det 1747 års kyrka vi ser i dag.

Redan före 1747 fanns också en läktare i långhusets västra ände, men den revs 1973.

Från början hade kyrkan en timrad och tjärad klockstapel, men vi vet inte exakt var den stod. Den blåste omkull i en storm 1725 så att de medeltida klockorna förstördes. De göts om till en enda klocka som hängdes i den nya klockstapeln 1726.

Den nya klockan ringdes dock sönder efter några år och fick gjutas om igen och det är den vi har kvar i dag. 1791 fick Rö kyrka åter en Lillklocka och båda klockorna flyttades 1807 till den då nybyggda klockstapeln över ingången till gamla kyrkogården.

Den nya kyrkogården nedanför den gamla anlades 1938, ungefär samtidigt som den nya Norrtäljevägen kom till.

Det här är listan över de präster som varit komminister i Rö församling så långt de finns omtalade i källorna.

Petrus Erici Kuut	1589 – 1591
Jonas Nicolai	1591 – 1608
Johannes Nicolai	? – ?
Olaus Andreae	1616 – 1632
Andreas Johannis Hielm	1640 – 1652
Ericus Michaelis Bergius	1652 – 1680
Ericus Johannis Hussius	1681 – 1722
Salomon Huss	1723 – 1742
Johannes Brolin	1743 – 1752
Caspar Lenker	1752 – 1772
Per Edström	1773 – 1796
Andreas Petri Holm	1798 – 1819
Johan Gabriel Åberg	1820 – 1838
Henrik Vilhelm Söderbaum	1838 – 1845
Pontus Floderus	1845
Napoleon Fredrik Helmer Wistrand	1846 – 1858
Johan Peter Berlin	1858 – 1860
Claes Alfred Öhrn	1860 – 1870
Johan Axel Wallin	1870 – 1878
Karl Gustav Gehlinder	1878 – 1886
Karl Gustav Broberg	1883 – 1898
Henning Dahlin	1899 – 1909
Karl Johan Rudberg (t.f.)	1910 – 1912
Tor Julius Efraim Andræ (t.f.)	1912 – 1913
Knut Elov Bursell (t.f.)	1913 – 1916
Axel Andreas Hamrén (t.f.)	1916 – 1917
Johan Otto Ljungsjö	1917 – 1941
Allan Ehlin	1941 – 1943
Anders Lindgren	1943 – 1952
Martin Rosenius (t.f.)	1953 – 1959
Evert Karlsson (t.f.)	1959 – 1960
Karl Erik Nymansson	1962 – 1968
Eskil Wallmark	1970 – 1978
Karl Gustav Lundmark	1978 – 1982
Per Rydberg	1982 – 1997
Karin Dahlgren	1997 – 2001
Annelie Hedberg	2002 –

2008 upphörde Rö att vara en egen församling genom sammanläggning till Husby, Skederids och Rö församling.